

WSPOMAGANIE ROZWOJU DZIECKA Z ZESPOŁEM DOWNA W PRZEDSZKOLE – ASPEKTY METODYCZNE I PRAWNE

Jadwiga Daszykowska-Tobiasz

Uczelni Państwowej im. Jana Grodk, Sanoku, Poland

Дитина з порушеннями й вадами розвитку має право на гідне життя і повагу, а також на здорових і повноцінних однолітків. Обмеження в розвитку не визначають його/її як людину. Дитина з синдромом Дауна має особливі освітні потреби. Завдання польської державної установи – дати можливість якомога раніше розпочати підтримку її розвитку, забезпечити доступ до освіти, медичних послуг і соціальної допомоги. Виявляється, що незважаючи на безліч правових рішень у сфері підтримки розвитку дитини, на практиці багато питань залишаються невирішеними. До найбільш значущих належать: покращення міжвідомчої співпраці між Міністерством народної освіти і Міністерством охорони здоров'я, забезпечення впорядкованої роботи з дитиною в дитячому садку (а не поза ним), скорочення часу очікування на спеціалістів або збільшення фінансових ресурсів на реабілітацію і терапію дітей.

Ключові слова: синдром Дауна, особливі освітні потреби, медичні послуги, соціальна допомога.

A child with developmental disorders and deficits has the right to a dignified life and respect, as well as his healthy and fully fit peers. Developmental restrictions do not define him as a human. A child with Down syndrome has special educational needs. The task of the Polish state institution is to enable it to support development as early as possible, access to education, medical services and social assistance. It turns out that, despite many legal solutions in the field of supporting child development, in practice there is a lot to do. The most significant issues include: improving inter-ministerial cooperation between the Ministry of National Education and the Ministry of Health, securing ordered activities with the child in the kindergarten (and not outside of it), shortening the waiting time for specialists, or increasing the financial resources for rehabilitation and therapy of children.

Key words: Down syndrome, special educational needs, medical services, social assistance.

Wprowadzenie. Zespół Downa jest najczęściej występującą aberracją chromosomową u człowieka. Osoby nią dotknięte są widoczne w środowisku społecznym, głównie za sprawą charakterystycznych cech somatycznych. Należy podkreślić, że ludzie z zespołem Downa – tak samo jak zdrowi – mają pełne prawo do wielowymiarowego rozwoju, do szacunku ze strony społeczeństwa, szczęśliwego i godnego życia. Obowiązkiem rodziny, państwa i odpowiednich instytucji (na przykład przedszkola, szkoły), jest troska o osobę ucznia, w tym ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Dzieci z zespołem Downa, z którymi rozpoczęto wczesne wspomaganie rozwoju, mogą w późniejszym okresie życia na wielu polach (np. na płaszczyźnie edukacji) uzyskiwać podobne wyniki, jak osoby w pełni sprawne i zdrowe. Dzieci te mimo dużego zróżnicowania ujawniają pewne wspólne cechy w zakresie możliwości ruchowych, percepcyjnych, aktywności¹. Trzeba podkreślić, że są zdolne do uzyskania sprawności i umiejętności przydatnych w codziennym życiu, jednak wymagają jak najwcześniejszej pomocy². Należy zdecydowanie odrzucić mit o dzieciach z zespołem Downa jako grupie jednorodnej pod względem rozwoju i zachowania. Wśród nich istnieje duża rozpiętość możliwości, jak pośród dzieci sprawnych³. Materiał genetyczny odziedziczony od matki i od ojca jest niepowtarzalny, każde dziecko z zespołem Downa jest indywidualnością i ma różne szanse na rozwój⁴.

Autorka w artykule w świetle rozwiązań metodycznych i polskiego prawa, podejmuje próbę przedstawienia specyfiki wspomaganie rozwoju dziecka przez przedszkole⁵. Ze względu na ograniczone ramy opracowania omawia podstawowe tezy.

1. Zakres i metody wspomaganie rozwoju dziecka z zespołem Downa

O wspomaganie rozwoju dziecka mówi się z zasady wtedy, gdy ten rozwój jest w jakiś sposób zakłócony, gdy rodzi się dziecko niepełnosprawne z określonymi defektami czy dysfunkcjami rozwojowymi, bądź nabywa je w stosunkowo wczesnym okresie swego życia⁶.

Według E. Gruszczak-Kolczyńskiej, wspomaganie rozwoju dziecka jest to „(...) odpowiednie organizowanie i realizowanie procesu dydaktyczno-wychowawczego. Polega na stwarzaniu sytuacji kształcących, organizowaniu zadań, zabaw, ćwiczeń, zajęć, warsztatów, w których może ono wzbogacać własne doświadczenia, pogłębiać umiejętności, poszerzać wiadomości, doskonalić procesy poznawcze, emocjonalne, rozwijać sferę społeczną. Sytuacje kształcące, dydaktyczno-wychowawcze muszą być odpowiednio dobrane do rozwojowych możliwości, potrzeb i zainteresowań dziecka”⁷.

¹ Zespół Downa jest często opisywany w specjalistycznej literaturze (między innymi przez: E. Minczakiewicz, A. Midro, E. Zasępe, E. Barczykowską, J. Jaworską, A. Kurylak, W. Brejnaka), stąd autorka pominie jego charakterystykę.

² E. Minczakiewicz, Jak pomóc w rozwoju dziecka z zespołem Downa, Poradnik dla rodziców i wychowawców, Kraków 2001, s. 9.

³ B. B. Kaczmarek, Wstęp, w: B. B. Kaczmarek (red.), Wspomaganie rozwoju dzieci z zespołem Downa, Teoria i praktyka, Kraków 2008, s. 13; por. A. Chowaniec-Rylke, Czy da się wyleczyć zespół Downa? Odnajdywanie sprawczości w systemie biomedycznym przez rodziców osób z zespołem Downa, Zeszyty Etnologii Wrocławskiej 2016, nr 2, s. 94, 95.

⁴ Zob. N. J. Roizen, D. Petterson, Down's Syndrome, "The Lancet" 2003, t. 361, s. 1281-1289; por. E. Barczykowska, J. Jaworska, A. Kurylak, Ocena społecznego funkcjonowania dzieci z zespołem Downa, "Problemy Pielęgniarstwa" 2011, nr 19, s. 448; K. Roźnowska, Dziecko z zespołem Downa. Jaka to musi być miłość, Warszawa 2007, s. 30.

⁵ Do przygotowania niniejszego artykułu wykorzystano niepublikowaną pracę autorki: Wspomaganie rozwoju dziecka z zespołem Downa w wieku przedszkolnym (na podstawie przypadku dziewczynki z Przedszkola w Szkole Podstawowej w Turzy), Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. prof. Stanisława Tarnowskiego w Tarnobrzegu, Tarnobrzeg 2018, s. 7, 16-17, 22-26.

⁶ W. Brejnak, Rola psychologa we wczesnym wspomaganie rodziny w przypadku narodzin dziecka niepełnosprawnego, w: G. Pańtak (red.), Wspomaganie rozwoju małego dziecka, Pedagogika, "Zeszyty Naukowe" 2014, nr 1, s. 31.

⁷ E. Gruszczak-Kolczyńska, E. Zielińska, Wspomaganie rozwoju umysłowego trzylatków i dzieci starszych wolniej rozwijających się, Warszawa 2000, s. 11.

Załoženiami wspomagania rozwoju dziecka są: „systematyczne dążenie do poprawy jakości życia, do zapewnienia pełnego radości, pozbawionego napięć dzieciństwa, pomimo występującej niepełnosprawności lub zaburzeń rozwoju; poprawa ogólnego stanu zdrowia i stanu ruchowego; zapobieganie występowaniu i/lub pogłębianiu się nieprawidłowości w rozwoju psychoruchowym; pomoc w pełnym wykorzystaniu potencjału rozwojowego, jakim dysponuje w zakresie funkcji poznawczych, rozwoju ruchowego, komunikacji i kontaktów społecznych; pomoc w budowaniu trwałych więzi i znaczących relacji z osobami w najbliższym otoczeniu; wyzwalanie i wzmacnianie samorzutnej aktywności społecznej, poznawczej i komunikacyjnej, przejawianej w różnych formach zabawy oraz pomoc w stopniowym osiągnięciu coraz większej autonomii i samodzielności, na miarę jego możliwości”⁸.

Z pewnością wspomaganie rozwoju należy zapewnić dziecku z zespołem Downa. Praca z dzieckiem z aberracją chromosomową jest bardzo złożona, obejmuje szeroki wachlarz działań. E. Minczakiewicz wymienia w tej materii między innymi: uczenie dziecka oddychania przez nos, przezwyciężanie trudności polykania, ćwiczenie mowy, kształtowanie umiejętności komunikacyjnych, usprawnianie motoryczne, rozwijanie aktywności poznawczej dziecka, poznanie otoczenia, itp. Te i inne działania wspomagające rozwój dziecka dostosowuje się do każdego dziecka indywidualnie, z uwzględnieniem jego mocnych i słabych stron rozwoju oraz kontekstu społecznego⁹. Autorka podaje, że metody (niekiedy nazywane „treningiem”), pozwalają dziecku niepełnosprawnemu, w tym z zespołem Downa, na zdobycie informacji na temat swojego ciała i jego funkcji, a pośrednio wyodrębnienie siebie jako podmiotu i punktu odniesienia do otoczenia, a także wiedzy o otaczającym świecie, są szansą na usprawnienie funkcji psychomotorycznych¹⁰.

Do metod i technik terapii wspomagania rozwoju dzieci z zespołem Downa w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym należą: Metoda Ruchu Rozwijającego Weroniki Sherborne, Program Aktywności Marianny i Christophera Knillów, Metoda Integracji Sensorycznej, System Percepcyjno-Motoryczny Kepharta, System Percepcyjno-Motoryczny Marianne Frostig i Davida Horne'a, Choreoterapia, Muzykoterapia, Dogoterapia, Metoda malowania palcami, Program kształcenia emocjonalnego Leokadii Wiatrowskiej, Techniki relaksacyjne, Terapia przez zabawę¹¹ i inne: (masaż twarzy dziecka, masaż zabezpieczający przed atakami padaczki, metoda akupresury (receptoterapia), Metoda „punkt po punkcie” Evelyn M. Monahan, Metoda bioemanacyjnego sprzężenia mózgowego (BSM), Metoda Kniessów, trening werbalnej samo instrukcji, terapia behawioralna, itp.)¹². Dobór metod pracy z dzieckiem z zespołem Downa zależy do wielu czynników, w tym podstawowy – w oparciu o rzetelnie przeprowadzoną diagnozę.

Dziecko z zespołem Downa poza działaniami w zakresie wspomagania rozwoju, zapewnionymi prawnie przez resort edukacji, może liczyć także na pomoc: resortu zdrowia (w zakresie rehabilitacji medycznej finansowanej z Narodowego Funduszu Zdrowia), oraz pomocy społecznej (Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych).

2. Przedszkole jako miejsce wspomagania rozwoju dziecka

Dla prawidłowego rozwoju dziecka najbardziej znaczące są pierwsze lata jego życia. Wraz z rozwojem układu nerwowego następuje rozwój funkcji psychofizycznych. W wieku przedszkolnym, do czasu rozpoczęcia nauki szkolnej, w procesie rozwoju dziecko uczy się, nabywa kompetencji językowych i uspołecznia. U dzieci z zaburzeniami rozwojowymi lub niepełnosprawnością (u dzieci z zespołem Downa), procesy te mogą postępować dysharmonijnie lub ulec zahamowaniu. Zadaniem przedszkola (nauczyciela edukacji przedszkolnej) jest przeprowadzenie diagnozy dziecka przed rozpoczęciem nauki w szkole. Podstawę prawną diagnozy przedszkolnej wytyczają regulacje, które wyznaczają nauczycielom obowiązek prowadzenia i dokumentowania obserwacji pedagogicznych mających na celu poznanie możliwości i potrzeb rozwojowych dzieci. W roku poprzedzającym rozpoczęcie przez dziecko nauki w klasie I szkoły podstawowej należy przeprowadzić analizę gotowości szkolnej dziecka. Celem diagnozy przedszkolnej – o niej mowa – jest zgromadzenie informacji, które mogą pomóc: rodzicom – w poznaniu stanu gotowości swojego dziecka do podjęcia nauki w szkole podstawowej, aby mogli je odpowiednio do potrzeb, wspomagać; nauczycielom przedszkola – przy opracowaniu indywidualnego programu wspomagania i korygowania rozwoju dziecka; pracownikom poradni psychologiczno-pedagogicznej, do której zostanie skierowane dziecko – w razie potrzeby pogłębionej diagnozy związanej ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi¹³.

Za jak najwcześniejszym diagnozowaniem i wspomaganiem rozwoju dzieci w pierwszych stadiach rozwoju, przemawiają następujące argumenty: centralny układ nerwowy wykazuje wyjątkowo dużą plastyczność; rozwój wielu zaburzeń o postępującym przebiegu można zahamować, a czasem nawet całkowicie zatrzymać niekorzystne zmiany; małe dzieci mają większą podatność na oddziaływania rehabilitacyjne i w efekcie uzyskują szybsze postępy; małe dzieci łatwiej generalizują nabywane umiejętności i doświadczenie; wiele zaburzeń narasta wraz z wiekiem, co utrudnia terapię oraz edukację dzieci starszych; rodzice mają wiarę we własne siły i zapał, mają wysokie oczekiwania, mogą zatem chętniej i z większym zaangażowaniem włączyć się w program rehabilitacji dziecka i we współpracę ze specjalistami¹⁴.

⁸ M. Dziopa, V. Trzcina, Wczesne wspomaganie. Organizacja wsparcia i świadczenia socjalne, Fundacja Instytut Rozwoju Regionalnego, Kraków 2009, s. 11, http://www.tyfloswiat.pl/files/FIRR_WWV_organizacja_wsparcia-swiadczenia_socjalne.pdf (20 listopada 2019).

⁹ Zob. E. M. Minczakiewicz, Jak pomóc..., s. 40-180.

¹⁰ Tamże, s. 136.

¹¹ Zob. E. Biernat, Metody i techniki terapeutycznego oddziaływania i wspomagania dzieci z zaburzeniami i deficytami rozwojowymi w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym, s. 8-26, cejsih.icm.edu.pl/cejsih/element/bwmeta1.element.desklight-3fa02ab5.../art1.pdf (24 marca 2018).

¹² Za: E. M. Minczakiewicz, Jak pomóc..., s. 136-197; zob. B. Szafflik, Metoda ruchu rozwijającego Weroniki Sherborne w stymulowaniu rozwoju dzieci u progu startu szkolnego, „Nauczyciel i Szkoła” 2006, nr 3-4, s. 206; A. Knyszyńska, A. Lubkowska, Metoda integracji sensorycznej w stymulacji rozwoju psychoruchowego, „Medical&Health Sciences Review” 2015, nr 1, s. 196-198.

¹³ D. Al-Khamisy, Pomoc psychologiczno-pedagogiczna w edukacji włączającej w przedszkolu, w: G. Pańtak (red.), Wspomaganie rozwoju..., s. 39. Obserwację należy prowadzić w odniesieniu do wszystkich dzieci, nawet jeżeli nie będzie kończyła się analizą i oceną gotowości do podjęcia nauki w szkole podstawowej. Zgodnie bowiem z § 20 ust. 2 pkt 1 Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach, nauczyciele, wychowawcy grup wychowawczych oraz specjaliści w przedszkolu prowadzą obserwację pedagogiczną mającą na celu wczesne rozpoznanie u dziecka dysharmonii rozwojowych i podjęcie wczesnej interwencji, a w przypadku dzieci realizujących obowiązkowe roczne przygotowanie przedszkolne – obserwację pedagogiczną zakończoną analizą i oceną gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole czyli diagnozę przedszkolną. Zob. Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. z 2017 r., poz. 1591), <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20170001591/O/D20171591.pdf> (21 listopada 2019).

¹⁴ K. J. Zablocki, Udział rodziny we wczesnym wspomaganie małego dziecka z zaburzeniami rozwojowymi, w: G. Pańtak (red.), Wspomaganie rozwoju..., s. 22.

Bazując na stanie wiedzy w zakresie rozwoju dzieci w wieku przedszkolnym, w tym także tych z deficytami, zaburzeniami (np. z zespołem Downa) i możliwości stymulowania go, przedszkole ma zasadniczą rolę w przygotowaniu do przyszłych zajęć szkolnych, ale także jak najwcześniejszego optymalizowania jego rozwoju. Należy dodać, że w ramach wspomaganie rozwoju dziecka, pomocy udziela się także jego rodzinie, w celu: zapobiegania pogłębianiu się jego niepełnosprawności, zapobiegania społecznej izolacji rodziny, przygotowaniu dziecka do podjęcia nauki w szkole we właściwym czasie, pomocy rodzinie w akceptacji niepełnosprawnego dziecka oraz wypełniania zadań opiekuńczo-rehabilitacyjnych, osiągnięcia samodzielności życiowej odpowiedniej do wieku i poziomu rozwoju dziecka, rozwijania odpowiedzialności rodziny za wspomaganie rozwoju oraz wzmacnianie wiary dziecka we własne możliwości, umacniania więzi rodzinnych¹⁵.

3. Cele i zadania przedszkola w zakresie wspomaganie rozwoju dziecka w świetle wybranych aktów prawnych w Polsce. Wytyczne do realizacji zadań związanych ze wspomaganie rozwoju dzieci wynikają z implementacji art. 23 „Konwencji o Prawach Dziecka”, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r.10, a także art. 26 ust. 1 „Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych”, z dnia 13 grudnia 2006 r.¹⁶

W Polsce realizację wspomaganie rozwoju dziecka w przedszkolu definiuje „Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 z późn. zm.): „W przedszkolach i szkołach podstawowych, w tym specjalnych oraz w ośrodkach, o których mowa w art.2 pkt 5, (ośrodkach rewalidacyjno-wychowawczych) a także w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych, w tym poradniach specjalistycznych, mogą być tworzone zespoły wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka w celu pobudzania psychoruchowego i społecznego rozwoju dziecka, od chwili wykrycia niepełnosprawności do podjęcia nauki w szkole prowadzonego bezpośrednio z dzieckiem i jego rodziną”¹⁷.

„Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 sierpnia 2017 r. w sprawie organizowania wczesnego wspomaganie rozwoju dzieci”, określa w § 1. „(...) warunki organizowania wczesnego wspomaganie rozwoju dzieci mającego na celu pobudzanie psychoruchowego i społecznego rozwoju dziecka od chwili wykrycia niepełnosprawności do podjęcia nauki w szkole, zwanego dalej «wczesnym wspomaganie», w tym kwalifikacje wymagane od osób prowadzących wczesne wspomaganie, a także formy współpracy z rodziną dziecka”¹⁸.

Niestety w wymienionym, ani żadnym innym dokumencie prawnym, nie ma jednej definicji niepełnosprawności. W praktyce stosuje się odrębne kryteria definiujące niepełnosprawność: w orzecznictwie o niepełnosprawności, wydawanym przez miejskie/powiatowe zespoły ds. orzekania o niepełnosprawności, oraz orzecznictwie o potrzebie kształcenia specjalnego z zespołów orzekających w poradniach psychologiczno-pedagogicznych. Konsekwencją jest brak przejrzystych kryteriów w zakresie opiniowania o konieczności wczesnego wspomaganie dziecka¹⁹.

Rozporządzenie wymienia dalej podmioty, w których może być organizowane wczesne wspomaganie. Mogą to być podmioty, które zatrudniają kadrę posiadającą kwalifikacje do prowadzenia zajęć w ramach wczesnego wspomaganie indywidualnie i w grupie, wyposażonymi w sprzęt specjalistyczny i środki dydaktyczne, odpowiednie do potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych dzieci. Podmiotem takim jest między innymi przedszkole (§ 2., § 3.).

W praktyce występują trudności z dostępem do niektórych form wsparcia ze względu na realizację kształcenia specjalnego. „Przepisy umożliwiają korzystanie z wczesnego wspomaganie rozwoju także w przedszkolu, do którego uczęszcza dziecko. Jest to dla rodziców wygodne rozwiązanie, bo nie muszą jeździć na terapie po zajęciach przedszkolnych. W wielu przypadkach zalecenia z opinii o potrzebie wczesnego wspomaganie rozwoju pokrywają się z zaleceniami z orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego. Niestety prowadzi to niekiedy do ograniczania dostępu do niektórych form wsparcia, ponieważ – jak tłumaczą dyrektorzy przedszkoli – są/ były one realizowane w ramach kształcenia specjalnego. I nieważne, że wymiar wsparcia oferowany w ramach kształcenia specjalnego jest niewystarczający w stosunku do potrzeb dziecka i zajęcia z wczesnego wspomaganie rozwoju mogłyby te potrzeby zaspokoić. W takiej sytuacji część rodziców realizuje WWR poza «macierzystym» przedszkolem, decydując się na uciążliwe dojazdy, aby zapewnić dziecku większy, adekwatny do potrzeb wymiar wsparcia”²⁰. Rodzice mają problem ze znalezieniem specjalistów i ośrodków, które realizowałyby zalecenia do pracy z dzieckiem²¹.

O metodach wspomaganie rozwoju dziecka decyduje powoływany przez dyrektora podmiotu, zespół (§ 3.). W skład zespołu wchodzi osoby posiadające przygotowanie do pracy z małymi dziećmi o zaburzonem rozwoju psychoruchowym: pedagog posiadający kwalifikacje odpowiednie do rodzaju niepełnosprawności dziecka; psycholog; logopeda. W skład zespołu, w zależności od potrzeb dziecka i jego rodziny, mogą wchodzić również inni niż wymienieni w ust. 2 specjaliści. Do zadań zespołu należy w szczególności: „1) ustalenie, na podstawie diagnozy poziomu funkcjonowania dziecka

¹⁵ B. Puchala, K. Czyż, Wczesne wspomaganie. System edukacji, Fundacja Instytut Rozwoju Regionalnego, Kraków 2009, s. 7, http://www.tyfloswiat.pl/files/FIRR_WWV_system_edukacji.pdf (24 marca 2018)

¹⁶ Zob. Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz. U. z dnia 23 grudnia 1991 r.), <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19911200526/O/D19910526.pdf> (22 listopada 2019), Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r.,

<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20120001169/O/D20121169.pdf> (22 listopada 2019).

¹⁷ Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2017 r. poz. 2572 z późn. zm.),

<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19910950425/U/D19910425Lj.pdf> (18 listopada 2019); por. Ustawa z dnia 27 października 2017 r. o finansowaniu zadań oświatowych (Dz. U. 2017. Poz. 2203), <https://www.prawo.vulcan.edu.pl/przegdok.asp?qdatprz=akt&qplikid=4476> (18 listopada 2019).

¹⁸ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 sierpnia 2017 r. w sprawie organizowania wczesnego wspomaganie rozwoju dzieci, (Dz. U. 2017. Poz. 1635), http://ppp.lobez.ibip.pl/public/get_file_contents.php?id=278418 (18 listopada 2019).

¹⁹ Zob. A. Braun, A. Niedzwiedzka, Wczesne wspomaganie rozwoju dziecka, problemy i wyzwania, Projekt realizowany w ramach programu Obywatele dla Demokracji, finansowanego z Funduszy EOG, s. 6, <http://niegrzecznedzieci.org.pl/wp-content/uploads/2016/01/WszystkoJasne-Raport-Wczesne-Wspomaganie-Rozwoju-Dziecka.pdf> (21 listopada 2019).

²⁰ Tamże, s. 16.

²¹ Tamże, s. 8. „System organizacji wczesnego wspomaganie rozwoju nie gwarantuje wszystkim dzieciom z dysfunkcjami i ich rodzinom uzyskania skutecznego, odpowiedniego do potrzeb, wsparcia. Świadczy o tym długotrwałość procesu diagnozowania dzieci, nierzetelne planowanie i realizacja udzielanej pomocy, w tym niezapewnienie jej kompleksowości”. Za: Najwyższa Izba Kontroli, Informacja o wynikach kontroli, Wczesne wspomaganie rozwoju dziecka z dysfunkcjami, s. 10, https://www.nik.gov.pl/plik/id,18657_vp,21256.pdf (22 listopada 2019).

zawartej w opinii o potrzebie wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka, kierunków i harmonogramu działań podejmowanych w zakresie wczesnego wspomaganie i wsparcia rodziny dziecka, uwzględniających rozwijanie aktywności i uczestnictwa dziecka w życiu społecznym oraz eliminowanie barier i ograniczeń w środowisku utrudniających jego funkcjonowanie; 2) nawiązanie współpracy z: a) przedszkolem, inną formą wychowania przedszkolnego, oddziałem przedszkolnym w szkole podstawowej, do którego uczęszcza dziecko, lub innymi podmiotami, w których dziecko jest objęte oddziaływaniami terapeutycznymi, w celu zapewnienia spójności wszystkich oddziaływań wspomagających rozwój dziecka, b) podmiotem leczniczym w celu zdiagnozowania potrzeb dziecka wynikających z jego niepełnosprawności, zapewnienia mu wsparcia medyczno-rehabilitacyjnego i zalecanych wyrobów medycznych oraz porad i konsultacji dotyczących wspomaganie rozwoju dziecka, c) ośrodkiem pomocy społecznej w celu zapewnienia dziecku i jego rodzinie pomocy, stosownie do ich potrzeb; 3) opracowanie i realizowanie z dzieckiem i jego rodziną indywidualnego programu wczesnego wspomaganie, zwanego dalej „programem”, z uwzględnieniem działań wspomagających rodzinę dziecka w zakresie realizacji programu oraz koordynowania działań osób prowadzących zajęcia z dzieckiem; 4) ocenianie postępów oraz trudności w funkcjonowaniu dziecka, w tym identyfikowanie i eliminowanie barier i ograniczeń w środowisku utrudniających jego aktywność i uczestnictwo w życiu społecznym; 5) analizowanie skuteczności pomocy udzielanej dziecku i jego rodzinie, wprowadzanie zmian w programie, stosownie do potrzeb dziecka i jego rodziny, oraz planowanie dalszych działań w zakresie wczesnego wspomaganie²².

Zajęcia w ramach wczesnego wspomaganie (§ 6. 1.) organizuje się w wymiarze od 4 do 8 godzin w miesiącu²³. W przypadkach uzasadnionych potrzebami dziecka i jego rodziny, za zgodą organu prowadzącego, miesięczny wymiar godzin zajęć w ramach wczesnego wspomaganie może być wyższy. Zajęcia w ramach wczesnego wspomaganie są prowadzone indywidualnie z dzieckiem i jego rodziną. W celu rozwijania kompetencji społecznych i komunikacyjnych przygotowujących dziecko do funkcjonowania w życiu społecznym zajęcia w ramach wczesnego wspomaganie mogą być prowadzone w grupie, z udziałem rodzin dzieci lub innych dzieci objętych wczesnym wspomaganie. Liczba dzieci w grupie nie może przekraczać 3²⁴.

„Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej”, określa podstawę programową między innymi: wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego, przy czym, według „§ 2. Podstawę programową wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego, określoną w załączniku nr 1 do rozporządzenia, stosuje się także do prowadzenia wychowania przedszkolnego w ośrodkach umożliwiających dzieciom z niepełnosprawnością intelektualną z niepełnosprawnościami sprzężonymi realizację obowiązku rocznego przygotowania przedszkolnego²⁵”.

Celem wychowania przedszkolnego wymienionym w nowej (obowiązującej od dnia 1 września 2017 roku) „jest wsparcie całościowego rozwoju dziecka. Wsparcie to realizowane jest przez proces opieki, wychowania i nauczania – uczenia się, co umożliwia dziecku odkrywanie własnych możliwości, sensu działania oraz gromadzenie doświadczeń na drodze prowadzącej do prawdy, dobra i piękna. W efekcie takiego wsparcia dziecko osiąga dojrzałość do podjęcia nauki na pierwszym etapie edukacji²⁶”. Dokument zawiera wykaz szczegółowych zadań wychowania przedszkolnego (ze względu na znaczną ich ilość, nie wymieniono ich w tym punkcie – stąd autorka podkreśla, że mieszczą się ogólnym celu wychowania przedszkolnego)²⁷.

4. Zasady wspomaganie rozwoju dziecka w przedszkolu. Zadania przedszkola zawierają się w podstawowych jego funkcjach: opiekuńczo-zdrowotnej (opieka nad zdrowiem i bezpieczeństwem dziecka), stymulującej (pobudzającej proces rozwoju), profilaktycznej (przeciwdziałającej zagrożeniom dla zdrowia i rozwoju osobowości dziecka), korektywnej (korygowanie wad rozwojowych, zaburzeń parcjalnych, wyrównywanie braków), kompensacyjnej (usuwanie nie tylko przyczyn zjawiska, ale i samych trudności z nim związanych), dydaktycznej (przygotowującej go do roli ucznia; socjalizacyjnej (włączającej dziecko jako podmiot w szersze kręgi środowiska społecznego), osobotwórczej²⁸. Okazuje się, że aktualnie „(...) najważniejszą funkcją jest dążenie do wspomaganie rozwoju dziecka. Rozumieć to należy jako swoistą, harmonijną syntezę wszystkich poprzednich funkcji, które mają oznaczać dążenie do niesienia pomocy dziecku w procesie stawania się coraz bogatszą osobowością²⁹”.

Organizacją wspomaganie rozwoju dziecka w przedszkolu powinny kierować następujące zasady: podejście

²² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 sierpnia 2017 r., dz. cyt.

²³ W praktyce są to najczęściej 4 godziny, gdyż wymiar godzinowy zajęć najczęściej nie wynika z potrzeb dziecka, ale możliwości organizacyjnych i finansowych placówki realizującej wspomaganie. Niekiedy rozmiągają się potrzeby dzieci z ofertą wczesnego wspomaganie rozwoju. Przyczyną jest brak przygotowania placówek je realizujących, zarówno w sferze zasobów ludzkich (brak specjalistów i specjalistycznych umiejętności) jak i sferze materialnej (brak wyposażenia, pomocy, materiałów dydaktycznych). Zob. A. Braun, A. Niedźwiedzka, Wczesne wspomaganie..., s. 10, 14-15.

²⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 sierpnia 2017 r., dz. cyt.

²⁵ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, (Dz.U.2017. Poz. 356), <http://dziennikustaw.gov.pl/du/2017/356/1> (20 listopada 2019).

²⁶ Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego, Załączniki do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. (poz. 356), <http://dziennikustaw.gov.pl/du/2017/356/1> (20 listopada 2019).

²⁷ Tamże.

²⁸ J. Karbowniczek, Założenia metodyczne pracy pedagogicznej w przedszkolu, w: J. Karbowniczek, M. Kwaśniewska, B. Surma, Podstawy pedagogiki przedszkolnej z metodyką, Kraków 2011, s. 231-232.

²⁹ M. Kwaśniewska, E. Zyzik, Pedagogika przedszkolna – doświadczenia i aktualne tendencje rozwoju, w: H. Sowińska, R. Michalak (red.), Edukacja elementarna, Edukacja elementarna jako strategia zmian rozwojowych dziecka, Kraków 2004, s. 22.

całościowe, koncentracja działań na rodzinie, praca w zespole interdyscyplinarnym, współpraca z innymi służbami, włączenie społeczne rodziny i dziecka. Praca z dzieckiem powinna obejmować: jak najwcześniejsze wykrywanie zaburzeń powodujących niepełnosprawność, jak najwcześniejsze wspomaganie oddziałujące na wszystkie zaburzone funkcje, dobrą całodzienną opiekę z uwzględnieniem zabawy właściwej dla wieku i poziomu rozwoju psychoruchowego, wspomaganie rodziny dziecka w rozumieniu i akceptacji problemów rozwojowych dziecka, aktywizowanie rodziców i opiekunów oraz włączanie ich w proces usprawniania w możliwym do wykonania przez nich zakresie, stymulowanie sfery społecznej i emocjonalnej dziecka, zwiększanie motywacji dziecka, integrowanie dziecka ze środowiskiem zdrowych rówieśników, indywidualne dostosowanie poziomu, natężenia i ilości stymulacji do możliwości i zdolności przyjmowania jej zarówno przez dziecko, jak i przez rodzinę, zapewnienie takiego przebiegu usprawniania, by chronić je przed stresem³⁰. Dodatkowo należy: jak najwcześniej rozpocząć usprawnianie, włączyć rodziców w proces rehabilitacji, terapię realizować w naturalnym otoczeniu dziecka, indywidualnie podchodzić do dziecka i jego rodziny³¹. Gruntowna znajomość przez rodzica, wychowawcę, terapeutę przejawów i możliwości rozwoju i funkcjonowania dziecka, jego uwarunkowań, metodyki pracy, a przede wszystkim zabezpieczenie dziecku potrzeby bezpieczeństwa, miłości, akceptacji, aktywności, kontaktów społecznych i wielu innych, może w efekcie sprzyjać optymalizacji jego rozwoju.

Podsumowanie. Każde dziecko ma prawo do szacunku i godnego życia. Niepełnosprawność dziecka nie definiuje go jako człowieka, obejmuje ona jedynie konkretne sfery jego rozwoju. Troska o rozwój dziecka z zespołem Downa wymaga dużo cierpliwości, pokory, pokładów akceptacji, miłości, a także odpowiedniego przygotowania. Oznacza nieustanną walkę o jakość życia i zdobywanie kolejnych etapów rozwoju, skoro natura nieco go skomplikowała. Realizacja tego zadania wymaga zaangażowania ze strony rodziców, specjalistów i instytucji państwa. Polskie prawo określa formy, zakres tej pomocy, a także definiuje podmioty realizujące wspomaganie rozwoju każdego potrzebującego dziecka, w tym dziecka z zespołem Downa. Specyfika działań wspomagających sprowadza się do dbania o wszystkie sfery rozwoju dziecka (całościowy rozwój). Jeśli dziecko uczęszcza do przedszkola, zadania te realizowane są również przez tę instytucję. Należy podkreślić, że główny nacisk kładzie się na wczesne wspomaganie rozwoju dziecka, zatem od momentu zaobserwowania niepokojących przejawów w rozwoju na wczesnym jego etapie (szczególnie do 3 roku życia), do momentu podjęcia nauki w szkole. W ostatnich latach ministerstwo zwiększyło liczbę zajęć wczesnego wspomagania. Od 2017 roku (do 2021 roku) realizowany jest Program „Za życiem”, w którego ramach wprowadzono dodatkowe instrumenty wsparcia we wczesnym okresie życia dla dzieci z niepełnosprawnością oraz zagrożonych niepełnosprawnością. Włączenie dzieci do systemu wsparcia ma prowadzić – jak podaje Ministerstwo Edukacji Narodowej – do skrócenia czasu oczekiwania na specjalistyczną pomoc, a w niektórych wypadkach daje dziecku jedyną możliwość skorzystania z takiego wsparcia. Samorządy powiatowe wskazują publiczną szkołę lub placówkę (np. przedszkole publiczne, inną formę wychowania przedszkolnego), które w danym powiecie pełnią funkcję wiodącego ośrodka koordynacyjno-rehabilitacyjno-opiekuńczego (OKR)³².

Wydaje się, że wprowadzanie przez ustawodawcę kolejnych rozwiązań prawnych, programów skierowanych do dzieci wymagających wspomaganie rozwoju było krokiem w dobrą stronę, jednak wiele problemów (niewystarczająca koordynacja działań pomiędzy resortem zdrowia, resortem edukacji oraz pomocy społecznej, niejasne kryteria w orzecznictwie, braki kadrowe osób o wąskich specjalizacjach, trudności w dostępie do specjalistów i form wsparcia, niewystarczające finansowanie zajęć, brak miejsc do wspomaganie rozwoju dziecka, długi czas oczekiwania na pomoc, itp.), nadal wymaga doskonalenia i rozwiązania.

Literatura

1. Al-Khamisy D, Pomoc psychologiczno-pedagogiczna w edukacji włączającej w przedszkolu, G. Pańtak (red.), Wspomaganie rozwoju małego dziecka, Pedagogika, „Zeszyty Naukowe” 2014, nr 1.
2. Barczykowska E., Jaworska J., Kurylak A., Ocena społecznego funkcjonowania dzieci z zespołem Downa, „Problemy Pielęgniarstwa” 2011, nr 19.
3. Biernat E., Metody i techniki terapeutycznego oddziaływania i wspomaganie dzieci z zaburzeniami i deficytami rozwojowymi w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym, cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-3fa02ab5.../art1.pdf (24 marca 2018).
4. Braun A., Niedźwiedzka A., Wczesne wspomaganie rozwoju dziecka, problemy i wyzwania, Projekt realizowany w ramach programu Obywatele dla Demokracji, finansowanego z Funduszy EOG, <http://niegrzecznedzieci.org.pl/wp-content/uploads/2016/01/WszystkoJasne-Raport-Wczesne-Wspomaganie-Rozwoju-Dziecka.pdf> (21 listopada 2019).
5. Brejnak W., Rola psychologa we wczesnym wspomaganiu rodziny w przypadku narodzin dziecka niepełnosprawnego, w: G. Pańtak (red.), Wspomaganie rozwoju małego dziecka, Pedagogika, „Zeszyty Naukowe” 2014, nr 1.
6. Chowaniec-Rylke A., Czy da się wyleczyć zespół Downa? Odnajdywanie sprawczości w systemie biomedycznym przez rodziców osób z zespołem Downa, „Zeszyty Etnologii Wrocławskiej” 2016, nr 2.
7. Daszykowska J., Wspomaganie rozwoju dziecka z zespołem Downa w wieku przedszkolnym (na podstawie przypadku dziewczynki z Przedszkola w Szkole Podstawowej w Turzy), Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. prof. Stanisława Tarnowskiego w Tarnobrzegu, Tarnobrzeg 2018 (materiały powielone).
8. Dziopa M., Trzcina V., Wczesne wspomaganie. Organizacja wsparcia i świadczenia socjalne, Fundacja Instytut Rozwoju Regionalnego, Kraków 2009, http://www.tyfloswiat.pl/files/FIRR_WWV_organizacja_wsparcia_swadczenia_socjalne.pdf (20 listopada 2019).
9. Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., Wspomaganie rozwoju umysłowego trzylatków i dzieci starszych wolniej rozwijających się, Warszawa 2000.
10. Kaczmarek B.B., Wstęp, w: B. B. Kaczmarek (red.), Wspomaganie rozwoju dzieci z zespołem Downa, Teoria i praktyka, Kraków 2008.

³⁰ B. Puchała, K. Czyż, dz. cyt., s. 9-10.

³¹ M. Dziopa, V. Trzcina, dz. cyt., s. 17.

³² Program „Za życiem”, <https://www.gov.pl/web/edukacja/program-za-zyciem> (21 listopada 2019). W programie nie mogą uczestniczyć przedszkola niepubliczne mimo, że realizują wspomaganie rozwoju dziecka. Zob. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 5 września 2017 r. w sprawie szczegółowych zadań wiodących ośrodków koordynacyjno-rehabilitacyjno-opiekuńczych, (Dz.U. z 2017 r. poz.1712), <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20170001712/O/D20171712.pdf> (21 listopada 2019).

11. Karbowniczek J., Założenia metodyczne pracy pedagogicznej w przedszkolu, w: J. Karbowniczek, M. Kwaśniewska, B. Surma, Podstawy pedagogiki przedszkolnej z metodyką, Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM, Kraków 2011.
12. Knyszyńska A., Lubkowska A., Metoda integracji sensorycznej w stymulacji rozwoju psychoruchowego, "Medical&Health Sciences Review" 2015, nr 1.
13. Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz. U. z dnia 23 grudnia 1991 r.), <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19911200526/O/D19910526.pdf> (22 listopada 2019)
14. Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r., <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20120001169/O/D20121169.pdf> (22 listopada 2019).
15. Kwaśniewska M., Zyzik E., Pedagogika przedszkolna – doświadczenia i aktualne tendencje rozwoju, w: H. Sowińska, R. Michalak (red.), Edukacja elementarna, Edukacja elementarna jako strategia zmian rozwojowych dziecka, Kraków 2004.
16. Minczakiewicz E., Jak pomóc w rozwoju dziecka z zespołem Downa, Poradnik dla rodziców i wychowawców, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2001.
17. Najwyższa Izba Kontroli, Informacja o wynikach kontroli, Wczesne wspomaganie rozwoju dziecka z dysfunkcjami, https://www.nik.gov.pl/plik/id,18657_vp,21256.pdf (22 listopada 2019).
18. Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego, Załączniki do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. (poz. 356), <http://dziennikustaw.gov.pl/du/2017/356/1> (20 listopada 2019).
19. Program „Za życiem”, <https://www.gov.pl/web/edukacja/program-za-zyciem> (21 listopada 2019).
20. Puchała B., K. Czyż, Wczesne wspomaganie. System edukacji, Fundacja Instytutu Rozwoju Regionalnego, Kraków 2009, http://www.tyfloswiat.pl/files/FIRR_VWV_system_edukacji.pdf (24 marca 2018).
21. Roizen N. J., Petterson D., Down's Syndrome, "The Lancet" 2003, t. 361.
22. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, (Dz.U.2017. Poz. 356), <http://dziennikustaw.gov.pl/du/2017/356/1> (20 listopada 2019).
23. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 sierpnia 2017 r. w sprawie organizowania wczesnego wspomagania rozwoju dzieci, (Dz. U. 2017. Poz. 1635), http://ppp.lobez.ibip.pl/public/get_file_contents.php?id=278418 (18 listopada 2019).
24. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 5 września 2017 r. w sprawie szczegółowych zadań wiodących ośrodków koordynacyjno-rehabilitacyjno-opiekuńczych, (Dz.U. z 2017 r. poz.1712), <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20170001712/O/D20171712.pdf> (21 listopada 2019).
25. Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. z 2017 r., poz. 1591), <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20170001591/O/D20171591.pdf> (21 listopada 2019).
26. Rożnowska K., Dziecko z zespołem Downa. Jaka to musi być miłość, PZWL, Warszawa 2007.
27. Szaflik B., Metoda ruchu rozwijającego Weroniki Sherborne w stymulowaniu rozwoju dzieci u progu startu szkolnego, „Nauczyciel i Szkoła” 2006, nr 3-4.
28. Ustawa z dnia 27 października 2017 r. o finansowaniu zadań oświatowych (Dz. U. 2017. Poz. 2203), <https://www.prawo.vulcan.edu.pl/przegdok.asp?qdatprz=akt&qplikid=4476> (18 listopada 2019).
29. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2017 r. poz. 2572 z późn. zm), <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19910950425/U/D19910425Lj.pdf> (18 listopada 2019).
30. Zabłocki K. J., Udział rodziny we wczesnym wspomaganiu małego dziecka z zaburzeniami rozwojowymi, w: G. Pańtak (red.), Wspomaganie rozwoju małego dziecka, Pedagogika, „Zeszyty Naukowe” 2014, nr 1.

МЕТОДОЛОГІЯ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ОРТОПЕДИЧНА СТОМАТОЛОГІЯ, В ТОМУ ЧИСЛІ ІМПЛАНТОЛОГІЯ» В УКРАЇНСЬКІЙ МЕДИЧНІЙ СТОМАТОЛОГІЧНІЙ АКАДЕМІЇ

Дворник В.М., Кузь Г.М., Тесленко О.І., Тумакова О.Б., Єрис Л.Б., Кузь В.С.

Українська медична стоматологічна академія

Узагальнено досвід викладання ортопедичної стоматології, який базується на аналізі мотивів і установок у студентів під час практичних занять. Накопичений досвід засвідчує, що якісна підготовка можлива лише за умови глибокої мотивованої зацікавленості студентів опануванням практичних навичок і засвоєнням знань із цієї дисципліни.

Ключові слова: ортопедична стоматологія, діагностично-лікувальний процес, мотивація.

The article summarizes the experience of teaching orthopedic dentistry, based on the analysis of students' motives and attitudes during practical classes. Experience has shown that quality training is possible only if students have a serious motivated interest in learning practical skills and knowledge of the discipline.

Keywords: orthopedic dentistry, diagnostic and therapeutic process, motivation.

Вступ. Ортопедична стоматологія – одна з найцікавіших, але і найскладніших дисциплін, які викладаються студентам стоматологічних факультетів закладів вищої медичної освіти. Протягом останнього десятиліття ортопедична стоматологія має тенденцію активного розвитку і вдосконалення у зв'язку з упровадженням сучасних технологій, нових методів і матеріалів. З метою підвищення якості підготовки лікарів-стоматологів ортопедів необхідно покращувати методику викладання і дидактичне наповнення занять з ортопедичної стоматології [2].

На базі кафедри ортопедичної стоматології з імплантологією Української медичної стоматологічної академії студентам 4 і 5 курсів стоматологічного факультету і факультету підготовки іноземних студентів викладається на-